

Mihail DAVID,

doctor în drept, Universitatea „Spiru Haret”, Constanța, România

Ion CORCIMARI,

lector-universitar al Catedrei „Drept public și securitate a frontierei”,

UNELE ASPECTE PRIVIND PRINCIPIUL AUTODETERMINĂRII ȘI SEPARATISMUL

Rezumat

Principiul autodeterminării este un principiu fundamental al dreptului internațional public, fiind consacrat într-o serie de documente internaționale și presupune faptul că de dreptul la autodeterminare dispun doar popoarele caracteristicile cărora corespund cu cele ale națiunii, cum ar fi, de exemplu: teritoriul comun, tradiție istorică comună, identitatea etnică, omogenitatea culturală, conștiința și voința de a fi identificat ca popor, și care se află sub dominația străină, pe când separatismul reprezintă minoritățile etnice în cadrul unui stat, dar care nu au acest drept, odată ce exista deja un stat național al etniei respective. Dreptul la autodeterminare, de care dispun minoritățile, presupune doar recunoașterea specificului lor etnic și dreptul la un anumit grad de autonomie culturală și administrativă în cadrul unui stat.

Cuvinte-cheie: principiu; autodeterminare; separatism; decolonizare; declarație.

Summary

The principle of self-determination is a fundamental principle of public international law, as enshrined in several international documents and assumes that the right to self-determination have only peoples whose characteristics correspond to those of the nation such as for example, common territory, common historical tradition, ethnic, cultural homogeneity, consciousness and the will to be identified as people who are under foreign domination, while separatism representing ethnic minorities within a state, but not this right, once is already a national state of ethnicity question. The right to self-determination available to minorities only assume their ethnic recognition and the right to a certain degree of cultural and administrative autonomy within a state.

Keywords: principle; self-determination; separatism; decolonization; Statement.

Dreptul popoarelor de a-și hotărî singure soarta (principiul autodeterminării) a apărut ca rezultat al diverselor forme de oprimare socială care s-au perindat de-a lungul vremii. Începând cu secolul al XIX-lea, frecvența crescândă a luptelor sociale, manifestări ale dorinței popoarelor și națiunilor la o dezvoltare liberă, independent, de sine stătătoare, a accentuat necesitatea consacării acestui principiu. În același timp au apărut și instituții ale dreptului internațional menite să asigure cadrul dezvoltării libere, independente a popoarelor și națiunilor. În acest context, principiul autodeterminării a cunoscut o consacrare și dezvoltare din ce în ce mai accentuată, caracteristica sa de principiu fundamental al dreptului internațional fiind astăzi unanim recunoscută ca expresie a rolului determinant pe care îl au națiunile și popoarele în structura lumii contemporane.

Acest principiu, apărut în Europa în timpul revoluțiilor burgheze din sec. al XIX-lea ca principiu al naționalităților, după terminarea Primului Război Mondial se afirmă ca principiul dreptului popoarelor la autodeterminare. Însă din cauza mari-

lor puteri europene care de la bun început au exclus caracterul universal al aplicării acestuia popoarelor aflate sub dominația lor colonială, abia după cel de-Al Doilea Război Mondial principiul dreptului popoarelor de a dispune de ele însele este consacrat ca un principiu fundamental de drept internațional. Drept mărturie în acest sens servește Carta ONU, care, deși cuprinde dispoziții destul de explicite, nu este lipsită totodată de anumite ambiguități. Pe de o parte, art. 1 pct. 2 din Cartă anunță că unul din scopurile Națiunilor Unite este de a „dezvolta între națiuni relații prietenești întemeiate pe respectarea principiului egalității în drepturi a popoarelor și dreptului lor de a dispune de ele însele...”. Principiul dreptului popoarelor de a dispune de ele însele mai este menționat și în art. 55 din Cartă. Însă, pe de altă parte, capitolele XI, XII și XIII din Cartă stabilesc regimul teritoriilor care nu se autoguvernează și cel al tutelei, consacrand autoritatea puterilor administrate asupra unor teritorii cu un statut încă foarte aproape de cel colonial [1.art.1 pct.2, art.55].

Ulterior principiul a fost reafirmat într-un șir de documente internaționale, printre care cele mai importante sunt: Rezoluția nr. 1514 (XV) a Adunării Generale a ONU intitulată „Declarația asupra acordării independenței țărilor și popoarelor coloniale” din 14 decembrie 1960, Rezoluția nr. 1803 (XVII) intitulată „Suveranitatea permanentă asupra resurselor naturale” din 14 decembrie 1962, cele două Pacte internaționale privind drepturile omului din 1966 și, în sfârșit, Rezoluția nr. 2625 (XXV) „Declarația privind principiile de drept internațional...” din 1970, Carta ONU (preambul, art. 2), Actul final de la Helsinki. Principiul dreptului popoarelor de a dispune de ele însele a fost subliniat și în practica Curții Internaționale de Justiție.

Conținutul principiului dreptului popoarelor de a dispune de ele însele a fost dezvăluit pentru prima dată în Declarația ONU din 24 octombrie 1970, adoptată anume în perioada în care procesul de decolonizare a atins apogeul, confirmându-se astfel menirea principală a acestui principiu – exercitarea dreptului la decolonizare.

Potrivit Declarației din 1970 privind principiile de drept internațional asupra relațiilor prietenești și de cooperare între state, în conformitate cu Carta Națiunilor Unite, „toate popoarele au dreptul de a-și determina statutul lor politic, în deplină libertate și fără amestec din afară și de a realiza dezvoltarea lor economică, socială și culturală și orice stat are obligația de a respecta acest drept în conformitate cu dispozițiile Cartei”. Mai mult, statele sunt obligate să contribuie, împreună cu alte state sau în mod separat, la realizarea principiului în scopul de a favoriza relațiile de prietenie și de cooperare între state și de a pune capăt cât mai repede colonialismului. Acesta din urmă, ca formă de subjugare, dominație și exploatare a popoarelor, constituie o violare a principiului dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, precum și o negare a drepturilor fundamentale ale omului [2, Rezoluția nr.2625].

Din cele menționate rezultă că principiul este îndreptat mai întâi de toate împotriva colonialismului, atenția principală fiind astfel acordată as-

pectului exterior al principiului examinat – eliberarea de sub dominația străină. Exercițând dreptul lor de a dispune de ele însele, popoarele pot alege unul din următoarele mijloace: crearea unui stat suveran și independent, libera asociere sau integrarea cu un stat independent sau ascensiunea la un oarecare alt statut politic.

Orice stat are obligația de a se abține de la recurgerea la orice măsură de constrângere care ar lipsi popoarele, menționate în formularea acestui principiu, de dreptul lor de a dispune de ele însele. Atunci când ele opun rezistență unor asemenea măsuri de constrângere, aceste popoare sunt în drept să solicite și să primească sprijin în conformitate cu scopurile și principiile enunțate în Carta ONU.

Pentru a înțelege caracterul anticolonial al principiului dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, are relevanță dispoziția Declarației din 1970 potrivit căreia teritoriul coloniei posedă un statut separat și distinct de cel al teritoriului statului administrant. Cu alte cuvinte, nu este vorba despre încălcarea principiului integrității teritoriale a statului, pur și simplu are loc încetarea administrării aceluși teritoriu care are un statut diferit. În Declarația privind principiile de drept internațional din 1970 se mai precizează că „nimic în alineatele precedente nu va putea fi interpretat ca autorizând sau încurajând orice acțiune care ar dezmembra sau ar amenința, în întregime sau în parte, integritatea teritorială sau unitatea națională a oricărui stat suveran și independent, ce acționează în conformitate cu principiul egalității în drepturi și dreptului popoarelor de a dispune de ele însele și dotat astfel de un guvern reprezentând ansamblul poporului ce aparține acestui teritoriu fără distincție de rasă, credință sau culoare” [3. p. 84].

Era și firesc ca, formulând principiul dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, statele să nu fi trecut cu vederea asigurarea unuia din principalele lor drepturi suverane – dreptul la integritatea teritorială. Preocuparea de a-și vedea păstrată integritatea teritorială a devenit unul din principalele obiective, chiar și pentru acele state care au apărut din procesul de decolonizare. Noile state independente foarte curând s-au confruntat cu revendicări secesioniste, venind din partea populațiilor plasate sub noua lor autoritate. Fenomenul nu cuprinde nimic surprinzător în sine, dacă avem în vedere că una din moștenirile cele mai contestabile ale decolonizării constă anume în caracterul arbitrar al frontierelor trasate de fosta putere administrantă. Pentru a evita pericolul exploziei noilor state s-a pus accentul pe principiul *uti possidetis juris* (principiul intangibilității frontierelor moștenite de la fosta metropolă), pe care o Cameră a CIJ l-a desemnat ca „principiu general, legat în mod logic cu fenomenul ascensiunii la independență, oriunde acesta s-ar manifesta”. După cum se precizează în aceeași hotărâre: „scopul său evident este de a evita ca independența și stabilitatea noilor state să nu fie puse în pericol prin luptele fratricide născute din contestarea frontierelor ca urmare a retragerii puterii administrante”.

În ordinea de idei trasată de rezoluția nr. 2625 a Națiunilor Unite, și anume insistarea asupra obligației de respectare a integrității teritoriale, iar pe cale de ex-

tensiune și a inviolabilității frontierelor, se înscrie și rezoluția de la Cairo, adoptată de Conferința șefilor de state și de guverne africane în cadrul OUA la prima sa sesiune din anul 1964. Anume în baza acestui principiu diferitele tentative de secesiune, întreprinse după decolonizare în interiorul noilor state, au fost de cele mai dese ori reprimite cu vehemență din partea celor din urmă [4. p. 87].

Dispoziția de mai sus a Declarației din 1970 cuprinde și o altă idee deosebit de importantă. La rezolvarea problemei privind raportul dintre principiul dreptului popoarelor de a dispune de ele însele și cel al integrității teritoriale, trebuie ținut cont de nivelul de democratizare a statului, în ce măsură în cadrul acestuia se respectă principiul egalității în drepturi și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, în ce măsură sunt asigurate drepturile popoarelor. Dacă statul asigură poporului dreptul de a dispune de el însuși, adică dreptul de a-și determina în mod de sine stătător sistemul său politic, social și economic, sunt asigurate drepturile omului, atunci revendicările de dezmembrare a unui astfel de stat, venite din partea anumitor categorii ale populației acestuia, sunt ilegale. Cele spuse nu reprezintă nimic altceva decât aspectul intern al dreptului popoarelor de a dispune de ele însele.

Din prevederile documentelor internaționale evocate rezultă că subiectele principiului examinat sunt toate popoarele sau națiunile, indiferent dacă sunt constituite în stat sau luptă pentru constituirea într-un stat național propriu. Firește că, în cazul popoarelor constituite în state independente, acest principiu se manifestă, după cum am mai spus, în dreptul lor de a-și stabili sistemul lor politic, social și economic, precum și în drepturile lor suverane de promovare a politicii lor interne și externe, pe când în cazul popoarelor aflate sub dominație străină principiul se concretizează în dreptul lor la dobândirea independenței și constituirea în state naționale [5. p. 342].

Acest principiu are o strânsă legătură cu fenomenul separatismului, însă între aceste două există unele deosebiri.

Separatismul este o tendință de separare de la un întreg. Sub aspect politic se exprimă prin revendicarea suveranității și independenței pentru o parte din teritoriu deosebit, de obicei, din punct de vedere etnic.

Separatismul teritorial, la care ne vom referi în continuare, poate fi văzut ca o mișcare nelegitimă și legitimă concomitent. Ea este întotdeauna nelegitimă în viziunea statului, venind în contradicție cu legislația oficială. Problema constă în legalitatea puterii statului și corespunderea politicii promovate dreptului și moralei. Astfel, separatismul poate să pară legitim din punct de vedere moral, trezind compătimire față de „popoarele slabe dominate de state puternice”, și să se justifice ca fiind o reacție adecvată la acțiunile statului prin realizarea dreptului istoric la autodeterminare [6, p. 342].

Separatismul contemporan se bazează pe aplicarea exagerată a principiului de autodeterminare, pretinzând că fiecare comunitate etnică sau națiune trebuie să dețină un teritoriu organizat în formă de stat. În primul rând, de dreptul la autodeterminare dispun doar popoarele caracteristicile cărora corespund celor ale națiunii (teritoriu comun, tradiție istorică comună, identitatea etnică, omogenitatea culturală, conștiința și voința de a fi identificat ca popor) și care se află sub dominația străină. Minoritățile etnice în cadrul unui stat nu au acest drept, odată ce

există deja un stat național al etniei respective. Dreptul la autodeterminare, de care dispun minoritățile, presupune doar recunoașterea specificului lor etnic și dreptul la un anumit grad de autonomie culturală și administrativă în cadrul unui stat. În al doilea rând, în lumea contemporană respectarea drepturilor minorităților etnice este garantată de dreptul internațional, punând la dispoziție diverse mijloace pentru apărarea lor. Mai mult ca atât, procesul de globalizare este însoțit de un schimb al priorităților de la identificarea etnică la cea civilizațională cu accentul pe prosperitatea economică. Cu toate acestea, dreptul internațional acordă prioritate integrității teritoriale sau unității politice a statelor suverane și independente.

Separatismul se manifestă în forma politică, acționând în special prin intermediul propagandei, dar și în forme violente, utilizând forța armată sau mijloace teroriste pentru a diviza statul. Formele extreme de separatism apar în comunitățile în care un număr important de persoane doresc să obțină statut de majoritate dominantă, iar viitorii lideri separatiști doresc să se realizeze în calitate de „lideri de stat” și să întemeieze birocrății noi care să fie plătite de „popoarele autodeterminate” în cazul reușitei mișcării separatiste. Pretendenții la funcțiile de „lideri ai statului” profită de apariția unui pretext pentru a amplifica nemulțumirea populației din regiune față de autoritățile centrale, bazându-se pe realități obiective, cum ar fi specificul istoric al regiunii sau politica statului față de regiune și utilizând diferite metode de manipulare a opiniei publice [7, p. 3].

Asemenea acțiuni, de regulă, sunt realizate cu un suport financiar și moral din exterior, care vine doar pentru realizarea unor interese geopolitice proprii. Astfel, separatismul, reprezentând în esență o problemă internă, nu se manifestă doar în această calitate, regiunea separatistă creând contradicții (directe sau indirecte) dintre două sau mai multe state. Iar violarea dreptului internațional, mai ales în cazul utilizării forței militare sau metodelor teroriste de luptă, implică în procesul reglementării conflictelor, apărute în baza separatismului, comunitatea internațională.

Bibliografie

1. Carta ONU din 26.06.1945, art. 1 pct.2; art. 55.
2. Declarația din 1970 privind principiile de drept internațional asupra relațiilor prietenești și de cooperare între state, adoptată prin rezoluția nr. 2656/1970 a Adunării Generale a ONU
3. Alexandru Buruian, Oleg Balan, Eduard Serbenco, „Drept internațional public”, Chișinău 2005, p. 101.
4. Constantin Andronovici „Drept internațional public”, Ed. Graphix, Iași 1993, pag. 84.
5. Dumitru Popescu, Adrian Năstase, Florian Coman, „Drept Internațional Public”, București 1994. p. 87.
6. Ion Diaconu, „Tratat de drept internațional public”, vol.III, Ed. Lumina-Lex, București 2005, p. 342.
7. Ira Rurac, „Separatismul și impactul lui asupra procesului de edificare a statalității în RM”, Chișinău 2010, p. 3.